

HAKAMLIK SUDI VA DAVLAT SUDLARI O'RTASIDAGI FARQ QILUVCHI OMILLAR

Azamova Sarvinoz Shuhrad qizi

Farg'ona viloyati yuridik texnikum 22-22 guruh o'quvchisi

Annotatsiya: Maqolada nizolarni muqobil hal etishdagi o'zgarish oshib borayotgan hakamlik sudlari va nizolar yukidan sezilarli darajada halos bo'lib borayotgan davlat sudlari bir birdan nimasi bilan farq qilinishi va qanday yutuqlarga hamda kamchiliklarga ega ekanligi bayon etilgan. Ushbu maqolada Hakamlik sudi va davlat sudlari tushunchasi, o'rtasidagi umumiy va asosiy farqlar ko'rsatib o'tilgan bo'lib, qolaversa, qulayliklari, ustun tomonlari, kamchiliklari atroflicha o'rganilib muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: hakamlik sudi, davlat sudi, arbitraj, sudlar farqi, iqtisodiy nizo.

Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada kuchaytirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli kafolatlash, qonun ustuvorligi hamda ijtimoiy adolatni ta'minlash borasida salmoqli ishlar amalga oshirib kelinmoqda⁸. Ushbu islohotlarning muhim yo'nalishi bo'lgan sud-huquq tizimini liberallashtirishning hozirgi bosqichida hakamlik sudlari nizolarni muqobil hal qilishning fuqarolar va tadbirkorlar ishonchiga sazovor bo'ladigan instituti sifatida qaror topdi va samarali faoliyat yuritmoqda^{9,10}. Hakamlik sudi jarayonida nizolarni muqobil hal qilish- bu faqat tomonlar ishtirok etadigan (muzokaralar) maxfiylikdan tortib, ochiq sud majlisi xususiyatlariga ega bo'lgan, qaror qabul qilish uchun majburiy bo'lgan qaror qabul qilishgacha bo'lgan barcha usullar, vositalar tizimidir. Nizolarni muqobil hal qilish tomonlar o'rtasidagi xususiy hisob-kitob shaklidir. Shu bilan birga, odil sudlovni amalga oshirish, taraflarning huquq va manfaatlarini himoya qilishning protsessual kafolatlarini ta'minlash va sudda murakkab huquqiy vaziyatlarni hal qilish samaradorligini oshirish maqsadlariga xizmat qiladi¹¹. Mamlakatimizda ham nizolarni muqobil hal qilish usullariga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni 1-ilovasi 15-maqсадga muvofiq nizolarni hal etishning muqobil usullaridan keng foydalanish uchun zarur tashkiliy-huquqiy shartsharoitlarni yaratish, yarashuv institutini qo'llash doirasini yanada kengaytirish ko'rsatib o'tilgan. —Nizolarni muqobil hal qilish turli xil so'zlardan iborat bo'lib, bu so'zlarni aniq tushunish yoki aniqlash uchun har bir so'zni alohida tushunish juda muhim. Dastlab muqobil tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, adabiyotlarda unga quyidagicha ta'rif berilgan —Muqobil- ikki yoki undan ortiq

8 Boboqulovna I. F., Orif o'g'li R. B. MEDIATSIYA–OILAVIY NIZOLARNI HAL ETISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 80-85.

9 Boboqulovna I. F., Mamarjon o'g'li R. M. NIZOLARNI MUQOBIL HAL ETISHDA MEDIATSIYANING O'ZGARIHLARI VA MEDIATSIYA JARAYONINING MOHIYATI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2022. – T. 3. – №. 25. – C. 185-195.

11 Feruza I., Madina A., Asal R. LEGAL ISSUES OF JUDICIAL PROTECTION IN THE ECONOMIC COURT IN UZBEKISTAN //International journal of professional science. – 2022. – №. 4. – C. 5-10.

imkoniyatlardan birini tanlash yoki ega bo'lish mumkin bo'lgan tanlovdirl. Ya'ni, bu rasmiy sud jarayonidan tashqari nizolarni hal qilish mexanizmlarining mavjudligidir.

Mazkur maqolani yoritish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Mazkur maqolada hakamlik sudlari va ularning hozirgi kundagi tadbirkorlik va fuqarolik nizolarida hal qilishdagi o'rni mukokama qilindi fikrlar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 16 oktabrda qabul qilinib, 2007 yil 1 yanvardan kuchga kirgan «Hakamlik sudlari to'g'risidagi qonun va «Tadbirkorlik sub`ektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2005-yil 14 iyundagi PF 3619 –sonly farmon metodologik manba bo'lib belgilandi. Sh.M.Mirziyoyevning asarlaridan keng foydalanildi. Shu bilan birga Xudoykina T.V, Sayfeddinova A.F, Krsova V.G, va yuridik fanlar nomzodi Ponasyuk, Andrey Mihaylovich kabi huquqshunos olimlarning ilmiy ishlari hamda tajribalaridan keng foydalanildi.

Davlat rahbarining tadbirkorlarni qo'llab quvvatlash, ularning huquq erkinliklarini himoya qilish va yana-da rivolantirish asnosida —Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yana-da takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2005 yil 14iyundagi farmonida —Hakamlik sudlari to'g'risidagi qonun loyihasini ishlab chiqish haqida ko'rsatma berdilar va qisqa muddatlarda ya'ni 2006 yil 16 oktyabrda —Hakamlik sudlari to'g'risidagi qonun qabul qilinib 2007 yil 1-yanvardan kuchga kirdi.

Hakamlik sudi turli davlatlarda turlicha nomlanadi. Misol uchun Rossiyada - Третьейский sud, Yevropada-Arbitraj sudi deb ataladi¹². Yana bir e'tiborli jihati shundaki, O'zbekistonda Hakamlik sudi va Arbitraj sudi alohida tartibga solinadi va har bir alohida sud tizimi hisoblanadi. Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 5-avgustda qabul qilingan, Senat tomonidan 2020-yil 11-sentabrda ma'qullangan —Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasining qonuni arbitraj sudining huquqiy asosi bo'lib uning vazifasi xalqaro tijorat arbitrajlarining faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir.

Hakamlik sudi - muqobil nizolarni hal qilish deb nomlanuvchi usullardan biri. Bu ikkala tomon ham birlashib, hakam qaroriga rioya qilishga va hurmat qilishga rozi bo'ladigan jarayondir. Bu sudga shikoyat qilish va nizoni hal qilish uchun sudga borish o'rniga sinab ko'rishingiz mumkin bo'lgan yo'llardan biridir. Hakamlik sudi sudiyasi odatda hal qilinayotgan huquq sohasi bilan tanish bo'lgan advokatdir. Hakamlik sudyasining qarori har ikki tomon uchun qonuniy kuchga ega, garchi qarorlar ustidan shikoyat qilinishi mumkin, ba'zi hollarda¹³. Arbitraj tomonlar o'rtasida hakamlik sudyasi etib tayinlash orqali tomonlar o'rtasidagi xususiy hal qilish shakli sifatida qo'llaniladi, tovarlar va xizmatlar sohasidagi tijorat bitimlari natijasida yuzaga keladigan nizolarni tez

12 Babakulovna I. F. et al. The Concept and Types of Corporate Disputes: Theory and Practice //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 11. – C. 327-332.

13 Feruza I. et al. The concept and significance of corporate disputes: national and foreign experience //International journal of professional science. – 2022. – №. 5. – C. 5-13.

va adolatli hal qilishning foydali vositasi hisoblanadi¹⁴. Arbitraj nizoda ishtirok etayotgan tomonlar uchun ularning hakamlarga ishonchi, ma_lumotlarning maxfiyligi, yechimni qabul qilish tezligi, sud to_lovlarining pastligi va hakamlilik sudlari qarorlarini xalqaro tan olish imkoniyati tufayli ko_plab afzalliklarga ega.

Davlat sudlari – “Sud jarayoni” atamasi bilan biz tomonlar o_rtasidagi nizolarni hal qilish uchun sudga murojaat qilishni nazarda tutamiz. Bu qonuniy huquqni ta_minlash yoki himoya qilish maqsadida qarama-qarshi tomonlar o_rtasida boshlangan sud jarayoni. Ushbu jarayonda ish sudga yuboriladi, bunda sudya (sud tomonidan sudlanuvchi sifatida tayinlangan) advokatlar tomonidan taqdim etilgan barcha dalillarni ko_rib chiqqandan so_ng ushbu masala bo_yicha o_z hukmini chiqaradi. Agar taraflar sudning qarorlaridan rozi bo_lmasalar, muayyan shartlar bajarilgan taqdirda, adolatni ta_minlash uchun yuqori sudga shikoyat qilishlari mumkin. Sud manfaatdor tomonlar o_rtasidagi nizolarni hal qilishning aniq va rasmiy tartibiga ega, unga qat_iy rioya qilish kerak. Biroq, sud jarayonidagi qat_iylik va yuqori xarajat tufayli, tomonlar arbitrajga murojaat qiladigan holatlar mavjud¹⁵.

Hakamlilik va davlat sud jarayoni nizolarini hal qilishning rasmiy usullaridir. Ular nizoni kim ko_rishi, jarayon qanday kechishi va qaror ustidan shikoyat qilish mumkinmi yoki yo_qligida farqlanadi. Ushbu maqolada nizolarni hal qilish jarayonining ushbu ikki usuli o_rtasidagi asosiy farqlari muhokama qilinadi. Sud jarayoni sudya yoki hakamlar hay'ati ishtirokida sud orqali muammolarni hal qilishni o_z ichiga olgan qadimiy jarayondir.

Boshqa tomondan, hakamlilik sudi nizoni hal qilish uchun neytral uchinchi tomon bilan ishlashga rozi bo_lgan ikki tomonni o_z ichiga oladi. Ikki taraf ishtirokidagi hakamlilik sudi Iqtisodiy va fuqarolik nizolarini ko_radi¹⁶.

Dastlab hakamlilik sud va davlat sudlarini umumiy farqlarni ko_rib chiqamiz:

Ish yuritish turi. Ish hakamlilik sudida xususiy ya'ni ikki tomon o_rtasida davlat sudlarida esa ommaviy - sud zalida yuritiladi;

Qanday qilib sudya tanlanadi. Tomonlar Hakamlilik sudi sudiyasini tanlaydilar, Davlat sudi esa sudyani tayinlaydi - tomonlarning ishtiroki cheklangan;

Apellyatsiya mavjudligi bo_yicha. Hakamlilik sudida odatda majburiy shikoyat qilish mumkin emas. Davlat sudlarida esa shikoyat qilish mumkin.

Advokatlardan foydalanish. Hakamlilik sudida tomonlarning ixtiyoriga ko_ra advokat tanlanadi, davlat sudlarida esa advokatlardan keng foydalanish muhim hisoblanadi.

Hakamlilik sudining iqtisodiy va fuqarolik ishlari bo_yicha sudlardan asosiy farqli jihatlari sifatida quydagilarni ko_rishimiz mumkin.

14 Boboqulovna I. F. et al. MEDIATSIYA–SUD JARAYONIDA DAVLAT BOJINI QAYTARIB OLISH VOSITASIMI YOKI NIZOLARNI MUQOBIL HAL ETISH USULI? //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 86-92.

15 Babakulovna I. F., Abdurazzakovna T. T. Ibratova FB, Tashbaeva TA Mediation agreement on a labor dispute: theory and practice //Editorial team. – 2021. – T. 2021. – C. 45.

16 Ibratova F. B. et al. Effective and Reasonable Implementation and Application of the Principle of Ability to Be Heard Under Foreign and National Legislation of the Republic of Uzbekistan //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – T. 18. – C. 485-501.

1. Eng katta farqlardan biri bu hakamlik sudida ishlar tezkorlik bilan hal etiladi. Hakamlik sudida faqat bitta bosqichdan iborat boʻlib, boshqa sudlar kabi apellyatsiya, kassatsiya, nazorat instansiyalari mavjud emas.

Amerika Advokatlar Assotsiatsiyasining taʼkidlashicha, hakamlik ishining boshidan yakuniy qaror chiqarilishigacha boʻlgan oʻrtacha vaqt taxminan etti oyni tashkil qiladi, fuqarolik ishlari boʻyicha oʻrtacha vaqt esa sud qanchalik band boʻlishiga qarab 23 oydan 30 oygacha davom etadi¹⁷.

2. Hakamlik bitimi tomonlari jinoiy va maʼmuriy javobgarlikka tortilmaydi;

3. Hakamlik sudi jarayoni uchun xarajatlar hakamlik sudi sudiyasining toʻlovi (davoning hajmiga, hakamlik ekspertizasi va xarajatlarga qarab) va advokat toʻlovlari bilan cheklangan. Shuningdek, siz hakamlik uchun joyning narxini toʻlashingiz kerak boʻlishi mumkin.

Davlat sudi jarayoni uchun xarajatlarga advokat toʻlovlari, sudgacha boʻlgan soʻrovlar va soʻroqlar, hujjatlarni tekshirish va sud xarajatlari kiradi, ular juda yuqori boʻlishi mumkin.

4. Hakamlik sudining asosiy maqsadi taraflarning kelishuviga boshlaydi hamda taraflar oʻrtasida ixtiyoriy hamkorlikni vujudga keltiradi¹⁸;

5. Hakamlik sudi tomonidan iqtisodiy hamda fuqarolik ishlari koʻrib chiqib, hal etiladi. Ammo fuqarolik sudlarida faqat fuqarolarga oid nizolar koʻriladi, iqtisodiy sudlarda esa faqat yuridik shaxslarga oid iqtisodiy nizolari koʻriladi;

6. Hakamlik muhokamasining maxfiyligi —Hakamlik sudlari toʻgʻrisidagi qonun bilan kafolatlanadi:

"Hakamlik sudyasi hakamlik muhokamasi davomida oʻziga maʼlum boʻlib qolgan maʼlumotlarni hakamlik muhokamasi taraflari yoki ularning huquqiy vorislari roziligisiz oshkor qilishga haqli emas. Hakamlik sudyasi hakamlik muhokamasi davomida oʻziga maʼlum boʻlib qolgan maʼlumotlar haqida guvoh sifatida soʻroq qilinishi mumkin emas" kabi qoidalar belgilangan.

7. Hakamlik sudlari yigʻimi miqdori Fuqarolik yoki iqtisodiy ishlar boʻyicha sudda koʻrilganda, toʻlanadigan davlat bojining 50 foizidan oshmayd¹⁹i.

8. Hakamlik sudining hal qiluv qarori esa qabul qilingan kundan boshlab kuchga kiradi;

9. Iqtisodiy va fuqarolik ishlari boʻyicha sudlar hakamlik sudi tomonidan aniqlangan holatlarni tekshirishga yoki hakamlik sudining hal qiluv qarorini mazmunan qayta koʻrib chiqishga haqli emas:

17 Ibratova F., Ahadova M., Rozmetova A. APPLIED JURISPRUDENCE//Editorial team,(2021).–2021.

18 Babakulovna I. F., Ibraiyimovich E. B., Sodikovich O. S. SIMPLIFIED PRODUCTION IN THE ECONOMIC PROCESS AND ITS FEATURES: NATIONAL AND FOREIGN APPROACH //International journal of professional science. – 2022. – №. 5. – C. 42-50.

19 Babakulovna I. F. Grounds for the introduction of bankruptcy procedures for an individual entrepreneur or an individual who has lost the status of an individual entrepreneur //International journal of professional science. – 2022. – №. 1. – C. 5-9.

—Vakolatli sud hakamlig sudining hal qiluv qarorini bekor qilish toʻgʻrisidagi arizani koʻrib chiqayotganda hakamlig sudi aniqlagan holatlarni tekshirishga yoki hakamlig sudining hal qiluv qarorini mazmunan qayta koʻrib chiqishga haqli emas²⁰.

10. Qonun bilan kafolatlangan yana bir jihati shundan iboratki hakamlig sudining hal qiluv qarori ixtiyoriy ravishda bajarilmagan taqdirda, uni tegishli tartibda majburiy ijroga qaratish mumkin. Bunda Hakamlig sudining ixtiyoriy bajarilmagan qarori vakolatli sudga taqdim qilinib, ijro varaqasini olish orqali amalga oshiriladi²¹.

Qay biri abzalroq? Bu albatta nizoga va nizolashayotgan tomonlarga bogʻliq quyda atroflicha koʻrib chiqamiz.

Koʻp hollarda hakamlig sudi davlat sudiga qaraganda tezroq va arzonroqdir. Ishni boshlash va yakuniy qarorni eʼlon qilish oʻrtasidagi oʻrtacha vaqt yillar oʻrniga bir necha oyni oladi. Advokat toʻlovlari sud muhokamasining eng katta xarajati boʻlgani uchun, hakamlig sudida advokatlardan ixtiyoriy foydalanish pulni ancha miqdorda tejaydi.

Hakamlig sudining yana bir afzalligi - tomonlarga qulaylik yaratish uchun rejalashtirish va moslashtirish. Norasmiy muhit nizoni tezroq hal boʻlishiga olib kelishi mumkin hamda biznesdagi kelishmovchilikni tezda hal qilish va uzoq va qimmat murojaatlardan qochish koʻpchilik korxonalar uchun juda muhimdir.

Boshqa tomondan, sud jarayoni yaxshiroq alternativa boʻlishi mumkin. Baʼzida nizoni ochiq sud zalida hal qilish yaxshiroqdir⁸². Agar sizda hakamlig sudi sudiyasini topish haqida xavotirlar mavjud boʻlsa yoki huquqiy tamoyillarni hal qilish zarurati tugʻilsa, siz uchun sud muhokamasi afzalroq boʻlishi mumkin.

Har bir kichik biznesdagi vaziyat boshqacha va sizda bir-biridan ustun boʻlgan vaziyat boʻlishi mumkin. Hakamlig sudi yoki davlat sudi muhokamasi boʻyicha qaror qabul qilishdan oldin advokatingiz bilan maslaxatlashish lozim boʻladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boboqulovna I. F., Orif oʻgʻli R. B. MEDIATSIYA–OILAVIY NIZOLARNI HAL ETISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 80-85.
2. Boboqulovna I. F., Mamarjon oʻgʻli R. M. NIZOLARNI MUQOBIL HAL ETISHDA MEDIATSIYANING OʻRNI VA MEDIATSIYA JARAYONINING MOHIYATI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2022. – T. 3. – №. 25. – C. 185-195.
3. Feruza I., Madina A., Asal R. LEGAL ISSUES OF JUDICIAL PROTECTION IN THE ECONOMIC COURT IN UZBEKISTAN //International journal of professional science. – 2022. – №. 4. – C. 5-10.

20 Babakulovna I. F. SECTION 4. JUSTICE //LBC 60. – 2022.

21 Ibratova F. B. Legal consequences of the introduction of a bankruptcy procedure for an individual entrepreneur or an individual who has lost the status of an individual entrepreneur. – 2022. ⁸² Ibratova F. LEGAL ISSUES OF MEDIATION ON INDIVIDUAL LABOR DISPUTES //“SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2022.

4. Babakulovna I. F. et al. The Concept and Types of Corporate Disputes: Theory and Practice //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 11. – C. 327-332.

5. Feruza I. et al. The concept and significance of corporate disputes: national and foreign experience //International journal of professional science. – 2022. – №. 5. – C. 5-13.

6. Boboqulovna I. F. et al. MEDIATSIYA–SUD JARAYONIDA DAVLAT BOJINI QAYTARIB OLIISH VOSITASIMI YOKI NIZOLARNI MUQOBIL HAL ETISH USULI? //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. –2022. – T. 1. – №. 4. – C. 86-92.

7. Babakulovna I. F., Abdurazzakovna T. T. Ibratova FB, Tashbaeva TA Mediation agreement on a labor dispute: theory and practice //Editorial team. – 2021. – T. 2021. – C. 45.

8. Ibratova F. B. et al. Effective and Reasonable Implementation and Application of the Principle of Ability to Be Heard Under Foreign and National Legislation of the Republic of Uzbekistan //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – T. 18. – C. 485-501.

9. Ibratova F., Ahadova M., Rozmetova A. APPLIED JURISPRUDENCE//Editorial team,(2021).–2021.

10. Babakulovna I. F., Ibraiyimovich E. B., Sodikovich O. S. SIMPLIFIED PRODUCTION IN THE ECONOMIC PROCESS AND ITS FEATURES: NATIONAL AND FOREIGN APPROACH //International journal of professional science. – 2022. – №. 5. – C. 42-50.

11. Babakulovna I. F. Grounds for the introduction of bankruptcy procedures for an individual entrepreneur or an individual who has lost the status of an individual entrepreneur //International journal of professional science. – 2022. – №. 1. – C. 5-9.

12. Babakulovna I. F. SECTION 4. JUSTICE //LBC 60. – 2022.

13. Ibratova F. B. Legal consequences of the introduction of a bankruptcy procedure for an individual entrepreneur or an individual who has lost the status of an individual entrepreneur. – 2022.

14. Ibratova F. LEGAL ISSUES OF MEDIATION ON INDIVIDUAL LABOR DISPUTES //—SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM. 2022.